

"B I L I N T X"

Indalezio Bizkarrondo

(1831-1836)

Eun urte igarota, urak euren bidean.

Zerbait aldatu ba'dot be, bertso zarra etorri jat gogora, Bilintx zarraren bertsozko eta osteango Ian guztiakaz ornidutako liburu lodi ederra ikusita.

Bai, Bilintx il-barritan sortutako asmoa, orain, eun urte geroago egi eder biurtu da. Urak ba-datoz euren bidera. Nok esango eban, orraitio, idazle onen bertso guztiak argitaratzeko, lenengo asmoa erdaldun batzuen izango zala? Guzurra dirudian arren, alantxe da, asmo ori asmo utsetan gelditu ba'zan be.

Bilintx'en bertsoak ez dira izan ez-ezagunak, egia esan. Asko, egillearen egunetan, bertso-paperetan edo antzekoetan zabaldu ziran eta erriak bereak eginda gelditu. Liburu baten baturik be argitaratu izan dira, urteak geroago, Euskal-Esnaleak antxiñatxo, eta Auspoak, bertsolari liburuen ateratzailleak, oraintsuago. Oraingo argitaraldiak, osoz eta ederrez, lenagoko guztiak aztu eragiten deuskuzala esan bea'. Dana dago osoago, ugariago, liburu onetan: Bilintx zanaren bizitzea, bersozko lanak, bakotxaren edo geienen soñu la guzti, eta abar.

Bilintx jatorrari egin izan jakon omenaldi au, eta euskalzale guztioi egin jakun opari aberats au, Donostia'ko Udal-Aurrezki-Kutxari eta Aita Zabala jesuita bertso-batzaille bizkorrari eskertu bear deutsegu.

GIZON XELEBREA, BILINTX

Donostia'n, 1831'n jaiio, eta 1876'an, euskaldunoi Foruak kendu euskuezan egunean berean, karlisten granada batek zaurituta gero fl zan gizon au, gizon xelebrea izan zan Donosti zarrean, bapateko erantzun zorrotzak emoteko buru zorrotza eukana.

Ez dakigu nondik etorkon bere ez-izen edo gatx-izena, Bilintx. Alan nai olan, ez eban beti ez-izen ori gogo onez entzuten. Bein lagun batek, taberna-zuloen batetik ondotoxo edanda urtenda-edo, kalean agur egiten deutso: Agur, Bilintx. Bai onek laster eta egoki erantzun be, erdi zabuka joian ari: Agur, Balantx.

Ez ei zan bera itxura eder-ederrekoa. Gaiñera gazterik gelditu zan buru-soil, burua ulle gaberik eukala. Eta bein batek: «Ire buruak gaztaia jirudik, dana zuri». Eta Bilintxek bertatik bertara: «Ireak, barriz, illargia zirudik, dana illez (ullez) betea». (Donostiarren illea gure ulea da).

Bilintx atezain egoan baten, teatroan sartu-urten bat egiteko baimen eske joakoz lagun bi:

— «Sartuko al gara?»

«Eta Bilintxek:»

— «Bai zartuko zerate, urte asko bizi ezkeru».

Baiña xelebrekeririk entzutetsuena bein, asto baten gañean joian Domingo Kanpaña bertsolariari bertsoz egin eutsana:

«Asto baten gañean / Domingo Kanpaña. /
Ez zijoak utsikan / mando orren garia. / Azpian
dijoana / mando dek baña, / gañekoa ere badek
/ azpikoa aña. / Mando baten gañian / bestea,
alajañal»

AROTZ ETA ATEZA

Aita Zabalak argitasunik asko emon deusku. Bilintx arotza izan zan, urteetan iñoren kontura ibillia, Teatro Zarreko atezain egin eben arte. Arrezkero Teatro Za-

rréan bertan bizi izan zan eta bertan ipinten dau bere aroztzeria be. Azkenengo amar urteak bizimodu onetan egin zituan. Atezaiñ izate orrek ez dau esan gura, orraitio, ateen itxi-edegille besterik ez zanik. Atezaintza orrek bereak zituan teatroko argien kontua, eta ango oial eta tramankulu guztien ardurea: dana zaindu, dana bear zanean erabilteko moduan ondo gorde, gauzeztuak konpondu, eta abar. Gainera, Teatroan bertan dendatxo bat ipiñi eban, liburuak eta, batez be teatrolanak eta saltzeko.

EZ ZAN ESKOLA BAKOA

Eskola gitxiko, edo bape bakotzat emon deuskue batzuk gizon au. Alan Curros Enriquez galziarrak, Bilintx il zanean Donosotialdetik ebillenak. Baiña galziar onek ezagutu ete eban eguneroko papeletatik baiño beste iñondik? Ezetz dirudi. Ez deusku, ba, berak Donosti Zarreko semea ango inguruko mendi baten bake osoan bizi zan baserritar egin, bere omenez atera eban olerki baten? Eta txabola orretan granada batek zaurituta il zala gañera? Ez zan, ez, ain baserritarra, ez ain eskola bakoa. Liburudenda eukan onek ez zituen liburuak besterantzat bakarrik nai, beretzat be bai. Ondoan ezagutu ebenak esan ebenez, orduko olerkari asko ez titan irakurten ei zituan: Trueba, Campoamor, Aguilera, Becquer, Heine eta abar. Madrildik ango egunkari baterako (La Correspondencia) albistari be, egin ebenak ez eben eskola gitxikotzat artu. Eurok izan ziran il ondoan aren bertsoak argitaratzeko asmotan lenen asi ziranak.

IRRI-BERTSOLARI

ETA MAITE-BERTSOLARI

Erdal-bertsotan ikasia izan arren, euskal-bertsolarien sena ekarren Bilintx'ek askoz geiago. Eta gaiak geldian ausnartu eta papelera aldatzen dituenetakoa geiago, lagunarteko eta bapateko bertsolari baiño.

Bertso-paperik lenengoa 1852'koa ezagutzen deusagu, Donostiako inauteri edo aratusteetarako egiña. Esan bearrik ete dago Bilintxek bere barrua ustu eta agirian ipiñi dauala bere bertsoetan? Aldarte oneko gizona eta biotz samurrekoa agiri jaku eurretan. Gizonen alderdi barragarriak jaso ta bertsoetara irazteko begi zorrotza eta luma bizkor zeatza erakusten ditu. Baiña irri zurizko umorea, beztunik bakoa, da Bilintx'ena. Maite-bertsoetan, barriz, berak iñoz autortua agiri dau: ezin ebala berak mundua andrazko barik ikusi. Onek, bertsolariaren damu gorritan, ez eutsoen esker andirik erakutsi. Andrazkoen ezezko biribillik artua dogu luzaro. Baiña orduan be, bere aldarte ona ez dau galduko. Bere ail edo aieneak mingoztasun barik urtetan deutsoe. Alan be, bere bertsoen eztiatz, zeozer lortu eban: berrogei urte egin baiño len-txoago ezkondata daukagu.

Irri-bertsoak izan naiz maitezkoak izan, bietan maixu dogu benetan. Neke barik urtetan deutsoela dirudi, iturriari ura lez, txori kantariari bere txorrotxioa lez. Erreztasuna erakusten dabe, baiña askotan nekearen nekez, ekiñaren ekiñaz lortutako ekreztasuna, bertsoak bein ta berriz orraztuta. Orixe agiri da Bilintx'en eskuzko idatzi batzuetatik.

POLITIKAZKO BERTSORIK?

Bilintx'en egunetan, bertsolari askok jo eben politikazko bertsoetara, batzuen nai besteen alde. Baiña beroni, baitzen aldeko politikakoa izan arren, olangorik ez jako ezagutzen. Eta ez jako ezagutzen, ezbai barik, olangorik idatzi be egin ez ebalako. Bake zalea zan, ez burrukalaria. Ez ekian gizonen artean gorrotorik ez minik sortzen. Biotzak ez eutsan olangorik agintzen. Beste bertso asko, bai, badakigu galdu egin jakuzala. Esaterako, erderatik euskeratutako poema barragarriko bat (Mierdépouliis), bere barruak eta aldarteak eskatzen eutsoenetakoa, baiña politikazkorik ez. Eta gero, Foruak galdu zirala-ta, illetak jotzen asiko ziranean aldiak etorteko egozan, zorionez.

OMENALDIRIK EDERRENA

Liburu au atereaz, Donostiak Arrezki-Kutxaren bi-tartez, omenaldirik ederrena, ezin ohea, egin deutso bertako seme jator bati. Egia esan, ez dau izan omenaldi bakarra: bost edo sei egunetako itzaldiak, Bilintx nor dan argitu eta jakiñazoteko; diru lodizko sariketak, euskerazko nai erderazko idazlan eta gazetari-lanentzat. Onek be, guztiak, Aurrezki-kutxak argitaratuta.

Baiña Bilintx'en nortasuna ezagutzen obeto laguntzeko, zer egokiagorik Donostiar argi onen Ian guztiak argitaratze au, eta aren bizitzako azi-orraziak argitze au baiño? Lan ederra Donostia'ko Udal-Aurrezki-Kutxak egin deuskuna. Diru-babesa ortik etorri da. Baiña norena izan da nekea, bertsoak batzen eta bertsoegilearen bizitza argitzen? Bertsolaritzak ainbeste zor dautsan eta merezitako eskerrik izango ez dauan Aita Antonio Zabala'rena.

Aita onek zeatz eta oparo bete dau bere egitekoa. Orretarako zer ez dau arakatu? Eleixetako eta Udaletxetako agiri, an or emengo paper zar, urte areitako aldizkari, egunkari eta naste. Olan batutako barri guztiak, gero Pelay Orozko jaunak txukun eta osoan erderaratu ditu. Bertsoak eurak, barriz, askotan bi eta iru kopiatan eskuratatu jakuz, Santesteban'ek, beste musikalaria batzuk eta erriak ezarritako doñu ta guzti. Eta liburua txukunago an egiteko, pintatzaille-talde batek dana apaingarriz edertu dau. Egin ete zeitekean geiago edo ezer oberik?

Eun urte igarota, emen dogu Bilintx bizi-bizirik, oso-oririk.

L. AKESOLO